

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ (SORUNLAR - ÇÖZÜM ÖNERİLERİ)

Adult Religious Education (Problem's-Solutions)

Prof. Dr. Fahri KAYADİBİ*

ÖZET

Camiler ve Kur'an Kursları yaygın din eğitiminin yoğun olarak yapıldığı en önemli mekânlardır. Fakat buralarda eğitim verilirken fiziki yapı, cemaatin özellikleri, eğitim veren personelin niteliği konusunda çeşitli sorunlar vardır. Bu makalede bu sorunlar tespit edilerek çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Sorunlar giderildiğinde verimlilik de artmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cami, Cemaat, Din görevlisi, Sorunlar, Çözümler.

ABSTRACT

Mosques and Koran courses are important places that religious education has been made heavily. But when teaching in these places, there are several problems about physical structure, qualification of providing education staff. In this article, these problems identified and tried to produce solutions. When problems are fixed, efficiency will also be increased.

Keywords: Mosque, Community, Religions cemissery, Problems, Solutions.

Eğitim Mekânı Camiler

Hız. Peygamber döneminde cami çok fonksiyonlu canlı bir mekândı. Bir defa Medine'de Efendimizin inşa ettiği mescitte ibadetle ilim birleştirilmişti: Mescidin bir tarafında ibadet, bir bölümünde eğitim yapılır, ayrı bir bölümünde de Hane-i Saadet bulunurdu. Böylece İslâm'ın ilk emri "Oku" mescitte ibadetle birlikte yerine getirilirdi. Ashab-ı Suffa burada yetiştirilir ve diğer yerlere öğretmen olarak gönderilirdi. O günün şartlarında bazı dünyevi işler de mescidin bir bölümünde yapılırdı.

Hız. Peygamberin başlattığı mescitteki bu durum daha sonraki tarihlerde de devam etmiştir. Hatta camilerin bu sosyal fonksiyonlarını daha iyi yerine getirilebilmesi için camilerin etrafı külliye şekline dönüştürülmüştür. Cami etrafında, hamam, aşevi, medrese, öğrencilerin kalacağı yerler, şifahaneler yer almışlardır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bu durum en verimli konumda olmuştur. Külliyelerde ibadet, ilim, temizlik, sağlık ve sosyal dayanışmanın bütünleştiğini görmekteyiz. Daha sonra ihtisaslaşmalar nedeniyle kurumlar müstakil duruma getirilmiştir.

* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (fkayadibi@istanbul.edu.tr)

Günümüzde camilerin ibadethane özelliği yanında eskisi kadar olmasa da sosyal hayatın yoğun yaşandığı mekânlar görünümünde olduğuna şahit olmaktayız. Camilerin yanlarında ihtiyaçların giderilmesi için bir takım müstematların yapılması bunun açık örneğidir. Bilhassa yurtdışındaki vatandaşlarımızın kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama yönünden camiler çok fonksiyoner durumdadır.

Tarih boyunca mü'min-cami ilişkisi bazen zayıf ve bazen güçlü ola gelmiştir. Ama hiçbir zaman Peygamberimizin dönemindeki kadar güçlü olmamıştır.

Eğitim Metodu Peygamberimizin Metodu Olmalıdır:

Camiler günümüzde de önemli yaygın din eğitimi mekânlarıdır. Vaazlar verilmekte, Cuma ve bayramlarda hutbeler okunmaktadır. Yetişkinlere ve çocuklara dini bilgiler verilmektedir. Fakat buralarda din eğitimi veren din görevlilerinin eğitim verme yönünden iyi yetişmiş ve öğretim metotlarını iyi kullanmaları gerekir. Yetişkinlere ve çocuklara anlayabilecekleri dilde hitap etmelidirler. Yumuşak ve hoşgörülü bir dil kullanmalıdırlar. İtici değil, çekici olmalıdırlar. Kırıcı olmamalıdırlar. Dinî hitabet özelliklerine dikkat etmelidirler. Bu konularda Peygamberimizin kullandığı metotları kullanmalıdırlar.

Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimiz (s.a.v)'e: "Şayet sen kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etraftan dağılıp giderlerdi." (Al-i İmran, 159)

Hz. Peygamber: "Allahü Tealâ'nın çok sevdiği kişi dinini öğrenen ve öğreten kişidir."

Hz. Peygamber: "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir."

Hz. Peygamber (s.a.v.): "İnsanların aklının kavrayacağı şekilde hitap ediniz." (Buhari, ilim, 49)

Erzurumlu İbrahim Hakkı şöyle söylüyor: "Kelamı fahş söyleye, müphem söylemeye, ağzını doldurup söylemekten, avurt şişirmekten, külfetli bir lisan kullanmaktan dahi ictinab eyleye. Zira, seslerin en fenası yükseğidir. İlla eğer zaruret miktarı ola." (Marifetname, İst. 1330, s.522)

CAMİ CEMAATİNİN EĞİTİMİ

Önemi

Camideki yaygın din eğitimine tabi topluluk camiye devam eden cemaattir. Cami yaygın din eğitiminde mekân, cami görevlileri bilgi veren elemanlar, cemaat ise bu eğitime tabi topluluktur.

Cami kelime olarak, toplayan bir araya getiren anlamlarını belirtir. Bu kelimenin teknik anlamı ise günün belli saatinde veya haftanın, yılın belli günlerinde Müslümanların ibadet için, bir konuşmayı dinlemek için toplandıkları bina (mabed)'nin adıdır. Bu gün ve saatler genellikle namaz saatleri cuma veya dini bayram günleridir. Camilerde toplanan bu topluluğa "CEMAAT" adı verilir.¹ "Toplamak, bir araya getirmek" anlamındaki cem masdarından türeyen Arapça bir isim olup sözlükte "insan topluluğu" manasına gelen cemaat, fıkıh terimi olarak

1 Saffet Bilhan, Eğitim Sosyolojisi, Ank. 1986, s. 155.

namazı imamla birlikte kılan topluluğu ifade etmektedir.² Cemaatte kuvvetli bir dayanışma, bütünleşme ve yoğun bir birlik şuurudur.³

Camide toplanarak cemaatle namaz kılınması Peygamberimiz (s.a.v.)'in zamanından günümüze kadar gelen ve bundan sonra da sürecek olan bir olgudur. Günde beş vakit her semtte oturan Müslümanların bir araya gelmesi için ibadetlerini birlikte yapmaları ve bu sûretle birbirleriyle yakın temaslarının temini, biri ötekinin ahvâlinden haberdar olması gibi, birçok cemiyet meseleleri halledileceği için Peygamber Efendimiz tarafından adeta vücut derecesinde (müekked sünnet) olarak tebliğ edilmiştir.

Camilerde niçin bir araya geldiğimizi düşünmeyiz de 27 kat daha sevap vardır diye camiye koşar, vazife bitince sağa, sola bakmadan camiden çıkar gideriz. O 27 kat sevap neden verilmiştir. Yalnız o cemaat sevabını düşünürsek cemaate giden kendi nefsinin düşünüyorsa demektir. Halbuki din, cemiyet dinidir. Her Müslüman, başkasını düşünmekle mükelleftir.⁴

Müslüman camiye giderken, çıkarken selâmlaşacak, hal-hatır soracak, hastanın, muhtaç olanın yardımına koşacak ve bu sûretle beş vakitte vuku bulan dâima temas kütleli kuvvetlendirecektir.⁵

Cami görevlilerinin hutbe, vaaz, dini bilgiler kursu şeklinde eğittikleri kitle, her yaş ve kültür seviyesinden insanlardan oluşan bir topluluktur. Bu topluluk (cemaat), hiçbir baskı ve zorlamaya maruz kalmadan, tamamen kendi hür iradeleriyle gelmişlerdir. Amaçları kulluk borçlarını ödemek, yaratıcısına daha yakın olmak amacıyla dini ibadetlerini yerine getirmek ve inandıkları din konusunda malûmat sahibi olmaktır. Böyle yapmakla manevi görev ve sorumluluklarını yerine getirmenin kişiye verdiği huzurla birlikte, hem günlük hayatın sıkıntı, güçlük ve zorluklarından arınmış hem de çevresindeki insanların haklarına riayetle toplumda sevgi ve hoşgörü ortamını hazırlayacak davranışları kazanmış olur. İşte din görevlileri, yaygın din eğitimi yoluyla bu özellikteki insanlara rehberlik etmek durumundadırlar. Her biri halkla iç içedir. Her yönden onlara örnek olma durumundadırlar. Bu konuları bile başlı başına eğitici bir özellik taşıyor ve bütün bu olaylarda eğitimi ilgilendiren yönleri vardır.⁶

Camilerdeki cemaat genelde yetişkinlerden oluşur. Yetişkinler din eğitimi, yetişkinlere ve okul dışındakilere dini bilgiler kazandırmak ve dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen planlı, programlı ve örgütlü bir din eğitimi çabasıdır.

Bu tarif, özellikle okul dışındakilere yönelik olması, planlı, programlı oluşu bakımından "camilerde yetişkinler din eğitimi" için oldukça uygun görülmektedir. Terim olarak yetişkinler eğitiminde olduğu gibi ve yetişkinler din eğitimi yerinde geçmek üzere "yaygın din eğitimi", "halk din eğitimi", "kitle din eğitimi" kavramları kullanılabilir.⁷ Fakat camiler sadece yetişkinlerin değil, çocukların da yaygın din eğitimi alabildikleri yerlerdir. Her yıl çocuklar için açılan yaz kursları bunun göstergesidir.

2 Mustafa Uzunpostacı, "Cemaat Mad."TDV. İA, VII/288.

3 Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der. Yay. İst. 1997, s. 67.

4 Mahir İz, Din ve Cemiyet, İrfan Yay. İst. 1973, s. 32.

5 Mahir İz, a.g.e. s. 33, 115.

6 Mehmet Bulut, a.g.m. s. 5.

7 Cemal Tosun, Din ve Kimlik, TDV Yayınları, Ank. 1993, 56.

Namaz vesilesiyle her gün beş defa ihtiyari, haftada bir kere mecburi olarak camide bulunan Müslümanların içtimai meselelerini müşavere ederek müşterek kararlar almaları, bu kararların tatbikatını takip edip neticesini öğrenmeleri, ayrıca ikili temas yapmaları, bilgi eksikliğini gidermeleri, gelişmelerden haberdar olmaları da içtimai faydalardır.⁸

Camilerdeki cemaatin birbirini rahatsız etmemesi de önemlidir. Peygamberimiz (s.a.v.)'in: "Soğan sarımsak yiyen camiye gelmesin"⁹ buyurması bunun içindir. Bu sebeple cemaatin gelenlerin giyimlerine dikkat etmeleri, etrafı koku veya görüntüsüyle rahatsız edecek şekilde olmalarına dikkat etmelidirler. Bunun için Cenab-ı Allah: "Ey Adem oğulları camilere her gidişinizde süslü elbisenizi giyiniz."¹⁰ buyurmuştur. Bu konularda da cemaat, cami görevlilerince eğitilmelidir.

Cemaat camilerde hem huzurlu bir ibadetin zevkini hem de yeni bilgiler öğrenmenin zevkini duymalıdır. Bilgi yönünden her gün yenilendiğini görmelidir. Cami görevlisinin vereceği taze bilgilerle tatmin olmalıdır. Özellikle boş zamanları değerlendirme alışkanlıkları kazanmalıdırlar. Cemaatin boş vakitlerini değerlendirme faaliyetleri olmalıdır.¹¹ Mesela Cami kitaplığında namaz öncesi ve sonrası kendisine okunmak için zaman ayırmalıdır. Diğer boş zamanlarını da okuma ve çeşitli faydalı işlerle meşgul olma ruhunu camide kazanmalıdır.

1996 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yapılan bir araştırmaya göre ülkemizde 2.181.906 kişi öğle namazı kılmak için (% 9.3), 2.013.066 kişi yatsı namazını kılmak için (%8.6), 9.266.775 ise cuma namazını kılmak için(%39.5), camiye gittiği anlaşılmaktadır.¹² Bu 1996 yılında yaklaşık 12 milyon kişinin en az haftada bir defa camiye gitmekte olduğunu işaret eder. Bu rakamlara ayrı bir özelliği olan Ramazan ayı, dini gün ve geceleri, bayramları da ekleyecek olursak bu oranın daha da fazlalaştığını görürüz. Bu konuda güncel yeni bir tespit olmamakla birlikte yıldan yıla cami sayısının artışı da cami cemaatinin artışının bir göstergesidir.

Cami Cemaatinin Özellikleri

Cami görevlisinin her an göz önünde bulundurması gereken Cami Cemaatinin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

- (1) Yaş ve tahsil farkı
- (2) Zenginlik ve fakirlik farkı
- (3) İşçi, memur-âmir gibi statü farkları
- (4) Akıl ve zekâ farkı
- (5) Anlayış, kavrayış ve yorumlama farkı
- (6) İlgi ve dikkat farkı
- (7) Erken ve geç gelme farkından dolayı konuyu bütün olarak kavrayamama
- (8) İsteksiz ve istekli dinleme olayı

8 Süleyman Uludağ, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmetleri, Ank. 1997, s. 84.

9 Müslim, Mesâcid, 17.

10 A'raf, 7/31.

11 Jörg Knoll, "Erwachsenenbildung", Handbuch Religiöser Erziehung içinde, (Hrsg) Werner Böker-Hans Günter Heimbrock-Engelbert Kerkhoff, Düsseldorf, 1987, s. 347.

12 DİB İstatistikler.

- (9) Yorgun ve dinç olanlar farkı
- (10) Zihni boş, zihni dolu(meşgul) ve dalgın olanlar vardır.
- (11) Huzursuz ve huysuz insanlar olabilir.
- (12) Öğrenmek için değil, tenkit için, konuşanı imtihan etmek için gelenler bulunabilir.
- (13) Haftada, ayda veya yılda bir defa(cenaze veya bayram dolayısıyla) gelenler bulunabilir.
- (14) İbadette içten, samimi olmayan gösterişçi insanlar da olabilir.
- (15) Hatta inanmadığı halde dıştan inanmış görünen bile bulunabilir.
- (16) Bilgili Müslümanlar kadar, bilgisiz (âdete göre, taklidi iman sahibi) Müslümanlar da vardır, hatta çoğunluktadır denebilir.
- (17) Hadis-i şerifte de belirtildiği gibi cemaat içinde hasta, sağlam, yorgun, çok yaşlı ve (işçi, memur ve öğrenci v.b., yolcu niteliğinde) acele işi olanlar olabilir. Kısacası cemaat içinde bu ve bunlara benzer daha nice farklı nitelikler taşıyan insanlar vardır ve bulunabilir.¹³
- (18) Çeşitli muhtelif mezheplerden ve muhtelif milletlerden insanlar olabilir.
- (19) Sosyo-ekonomik yönden farklıdırlar

İşte bütün bu güçlükleri birinci planda dikkate almak ve ona göre eğitim yapmak cami görevlisinin ilk ve temel görevi olmalıdır.

Din, gerçek anlamını "cemaatte" bulabilmektedir. Çünkü din, dini cemaate muhtaçtır ve dini bir dünyada yaşamak da dini birliğe ihtiyaç gösterir.¹⁴ Camide cemaat çok yönlü öneme sahiptir.

Ülkemizde Yetişkin Din Eğitimi Olumsuz Etkileyen Faktörler:

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Tevhidi Tedrisat Kanunuyla (1924) Darülfünûn İlahiyat Fakültesi ve çeşitli yerlerde İmam Hatip Okulları açılmıştır. Fakat bu okullar 1933 yılına kadar eğitimlerini sürdürebilmişlerdir. Bu tarihten sonra aralıklarla cami görevliliği için kısa süreli kurslar açılmıştır. Bu konudaki olumsuzlukların bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Din eğitimi veren okulların belli bir müddet kesintiye uğraması (1934-1949) İlk İlahiyat Fakültesi 1949 yılında Ankara'da kurulmuştur. 1951 yılında açılan yedi İmam-Hatip Okulu ve 1959 da açılan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü müteakiben zaman içinde günümüze kadar çok sayıda din eğitimi veren okullar açılmıştır.
2. Ailelerin din eğitimine yeterli önemi veremeyişi. Oysa eğitimin temeli ailede atılır. Ailede din eğitimi ise ailenin din konusunda bilgi seviyesine göre olabilmektedir. Din konusunda bilgileri yeterli olan ailelerde çocukların bu eğitimi iyi alabildikleri muhakkaktır.
3. Kur'an ve Sünnete dayalı bir din eğitimi birliği oluşturulamayışi. İbadet konularında bile tezat cevaplarla toplumun kafasının karıştırılması. Özellikle medyada... Verilen cevaplarda mezhep farklılıklarının göz önünde bulundurulmayışi...
4. İslâm hayat dinidir. İki dünyaya önem verir. İman, ibadet, ahlâk ve muamelâtın hepsi aynı ölçüde öğretilmemiştir. Din, muamele ve davranış düzgünlüğünü gerektirir. Söz ve davranış uygunluğu olmalıdır. Toplumun din konusundaki bilgisizliği giderilerek canlı bir dini hayat sağlanamamıştır.

¹³ Hasan Çelikkaya, "Cami Eğitimi" Diyanet İlmi Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran, 1993, Cilt: 29, Sayı: 2, s. 60-61.

¹⁴ Emin Köktaş, Türkiye'de Dini Hayat, İşaret Yay. İst. 1993, s.12.

5. Din alanındaki farklı gruplaşmalar, çekişmeler, tefrikalar giderilerek İslam'ın birlik ve kardeşlik şuurunu tam yerleştirememiştir.
6. Pedagojik formasyonlu yetişmiş eleman azlığı
7. Yetişkin eğitiminde yeterli plan, proje, program ve materyalin olmayışı

CAMİLERDE YAPILAN YETİŞKİNLER İÇİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkezde planlayıp programlayarak hazırladığı eğitici faaliyetlerinin taşrada esas uygulayıcısı il ve ilçe müftülükleri ile eğitim merkezi müdürlükleridir.

Müftülükler; illerde il müftülüğü, ilçelerde ilçe müftülüğü olarak teşkilatlanmıştır. Bunlar bölgelerinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsil eder. İl müftüleri doğrudan Diyanet İşleri Başkanlığı'na, ilçe müftülükleri de il müftülüklerine bağlıdır. İl ve ilçe müftülükleri bölgelerindeki din hizmetlerini, dini müesseseleri yönetir ve din görevlilerinin hizmetlerini düzenleyip kontrol eder. İl müftülüklerinde bir il müftüsü ve buna bağlı olarak müftü yardımcıları, Vaiz, Şube Müdürü, Kur'an Kursları Müdürü, Din Hizmetleri Uzmanı, Murakıp, Şef, Memur, Kur'an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip, Müezzin Kayyım ve çeşitli unvanlarda diğer personel bulunmaktadır. İlçe müftülüklerinde bir ilçe müftüsü ve buna bağlı olarak Vaiz, Şef, Memur, Kur'an Kursu Öğreticisi, İmam-Hatip, Müezzin Kayyım ve çeşitli unvanlarda diğer personel bulunmaktadır.

Eğitim Merkezi Müdürlükleri, Antalya, Bolu, Elazığ, Kastamonu, Konya, İstanbul, Manisa, Trabzon, Rize ve Erzurum illerinde bulunmaktadır. Eğitim Merkezi Müdürlüklerinde bir Müdür ve buna bağlı olarak Öğretmen, Uzman, Şef, Memur ve çeşitli unvanlarda diğer personel bulunmaktadır.¹⁵

Taşra teşkilatında bulunan görevlilerin isminden de anlaşılacağı gibi başta müftüler ve eğitim merkezi müdürleri olmak üzere Vaiz, Kur'an Kursları Müdür ve öğretmenleri, İmam-Hatipler, müezzin kayyımlar, Eğitim uzmanları ve öğretmenlerin hepsi eğitici faaliyetlerle meşgul olmaktadır. Müftülükler, Camiler, Kur'an Kursları ve Eğitim Merkezlerinde yapılan bu eğitici faaliyetlerin neler olduğu ve ne şekilde yapıldığı kısaca izah edilecektir.

Cami içinde bu eğitici faaliyetleri yapan vaizler, imam-hatipler ve müezzin kayyımlardır. Kur'an Kurslarında Kur'an Kursu öğretmenleridir. 19 Haziran 2014 tarihi itibarıyla camilerde bu görevleri yapan vaiz sayısı 2720, imam-hatip 75 815, müezzin kayyım ise 13 217'dir. Kur'an Kurslarında yaygın din eğitimi veren kurs öğreticisi sayısı ise 20 276'dır. (Bu sayılar aynı tarihte Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan alınmıştır.)

1- Dinî Sorulara Cevap ve Konferanslar

Vatandaşların dinî konulardaki sorularına merkezde Din İşleri Yüksek kurulu taşrada da il ve ilçe müftülükleri cevap vermektedirler. Ayrıca cami görevlileri ve Kur'an Kursu öğretmenleri sorulan dinî sorulara cevap vermektedirler. Böylece halkı din konusunda aydınlatarak eğitici bir görevi yerine getirmiş olmaktadır. Ayrıca müftülükler dinî konularda halkı aydınlatmak amacıyla konferans ve paneller düzenlemektedirler.

¹⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Tanıtım Kitabı, Ankara 1997, s.9.

Yapılan bir anket araştırmasında “Sizleri en çok meşgul eden iş hangisidir?” Sorusuna müftülerin %59’u personel sorunları, %27’si eğitim ve irşat hizmetleri, %8’i Diyanet Vakfı hizmetleri, %3’ü protokol işlemleri, %1’i hac ve umre işleri, %1’i yayın işleri, %1’i de diğer dairelerle olan işler şeklinde cevap vermişlerdir.¹⁶ Böylece personel işlemlerinden sonra en çok meşgul oldukları işin eğitim hizmetleri olduğu ortaya konmaktadır. Hacıların eğitimi ve yayın hizmetlerini de eğitim hizmetlerine katarsak bu oran daha da yükselmektedir.

2- Camilerde Verilen Va’zlar

Camilerde verilen vaazlar yaygın din eğitiminin en önemli kısmıdır. Belli zamanlarda vaizler tarafından cami vaaz kürsüsünde halkı din konusunda aydınlatmak için yapılan konuşmalar vaaz, bu konuşmayı yapan kimseye de vaiz denilmektedir. Vaaz ve hitabet, çok eski geçmişi olan bir faaliyettir.¹⁷ İslam geleneğinde vaaz ve hitabet Hz. Peygamberle başlar ve günümüze kadar devam eder. Kur’an’da vaaz, öğüt vermek ve tesirli sözle uyarmak anlamında kullanılmıştır.¹⁸ Vaaz, yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak uyarmak, inananların kalplerini yumuşatarak onları iyiliğe özendirme,¹⁹ dünya ve ahiret ile ilgili vazifelerini bildirmek, ruhlarda yüce duygular uyandırmaktır.²⁰ “İnsanları Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır”²¹ ayet-i kerîmesi gereği bir dinî telkin ve tebliğ vasıtasıdır. Peygamberimiz de “Din, nasihattan ibarettir”²² diyerek dini nasihat ve telkinin önemine dikkat çekmiştir.

Buna göre vaaz, sağlam bilgi, güzel söz, güzel üslup ve uygun bir metotla yapılan dinî bir faaliyettir diyebiliriz. Onu ayet ve hadisler ışığında yapılan bir sohbet şeklinde tanımlamak da mümkündür. Öte yandan vaazı, kalpleri yumuşatan, gönülleri ferahlatan, kafaları aydınlatan, kötü kimseleri iyiliklere yönelten bir konuşma olarak kabul edenler de vardır.²³ Hitabet ve mev’iza, öteden beri milletler arasında cârî, tefhîm ve tenvir vasıtalarından biri olarak kabul edilmiştir.²⁴

Vaazı veren kişiye vaiz denilmektedir. Vaiz, nasihat eden, öğüt veren anlamına gelmektedir. Nasihat, hayırhahlıktır. Vaiz de karşısındakilerin hayrını, iyiliğini, güzelliğini isteyen kişi demektir. Buna göre vaizlik de Müslümanların iyiliğini artırma hizmeti, olgunlaştırma faaliyeti olmaktadır. Bu ise, onlara gerekli ve doğru bilgileri, en güzel metotlarla vermek, yerinde ikazlar yapmak, yapılması ve yapılmaması gerekenleri hatırlatmakla mümkündür.²⁵

Günümüzde müftülüklere bağlı olarak vaaz ve irşat görevini yapan vaiz, bir program dahilinde topluca ibadet edilen yerlerde ve özellikle de camilerde cemaati dini yönden aydınlatmak amacıyla, ibadet öncesi ve sonrasında kürsüden öğütler veren görevli din adamıdır.²⁶

16 Fahri Kayadibi, “Cumhuriyet Döneminde Müftülükler”, Din Eğitimi Araştırmaları, sayı:7,s.170.

17 A. Lütfi Kazancı, Peygamber Efendimizin Hitabeti, İstanbul 1980, s.18.

18 Kur’an-ı Kerim, Nisa, 4/63.

19 Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara 1990, s.104.

20 Neda Armaner, Hitabet ve Dini İrşad Üzerine, DİB yayını, Ankara 1962, s.18.

21 Kur’an-ı Kerim, Nahl, 16/125.

22 Müslim, İman, 23; Ebu Davud, Edeb, 59; Nesâi, Bey’at, 31.

23 Mehmet Faruk Bayraktar, Türkiye’de Vaizlik, İstanbul, 1997, s.18.

24 Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, I, s.53.

25 Ömer Faruk Bayraktar, a.g.e., s.21.

26 DİB Taşra Teşkilâtı Görev ve Çalışma Yönergesi, Md. 24.

Vâizler câmi içinde vaaz etme görevleri yanında, müftülükçe görevlendirildiklerinde cezâ ve tevkif evleri, hastane, fabrika ve bunun gibi yerlerde vaaz etmek, irşât programlarının uygulamasında görev almak, gerektiğinde Kur'an Kursları ile meslekî tekâmül kurslarında ders vermek, müftülükçe hazırlanacak vaaz ve hutbe çalışmalarında ve dinî soruların cevaplandırılmasında görev almak²⁷ gibi cami dışı eğitici görevleri de vardır.

Ahmet Hamdi Akseki: "Yapılacak vaazlarda, zaman ve mekânın icapları ve bulunduğu memleketin ahlâkî durumu daima göz önünde tutulmalıdır"²⁸ diyerek vaaz konularının güncelleştirilmesini istemiştir. Vaizi de şöyle tanımlamıştır:

"Vaiz, bir ruh hekimi demektir. Bir hekim nasıl önce hastalığı teşhis eder ve sonra tedavisine başlarsa, vaiz de önce hitap edeceği cemaatin ruhuna nüfuz ederek hastalığını bilmeli ve tedavisini sağlayacak konular üzerinde konuşmalıdır."²⁹

Vaaz etmek zor ve yetenek isteyen bir iştir. Vaiz olmadığı zaman bu görevi diğer cami görevlileri yerine getirmektedir. O zaman bu iş daha da zor olmaktadır. Çünkü camilerde görev yapan din görevlisinin karşısında, çeşitli insanlardan oluşan toplumun mozayığı durmaktadır. Bunlar arasında psikolojik, sosyolojik, kültürel ve ekonomik bakımdan ferdî farklılıklar içeren bir insan kitlesi bulunmaktadır. Bu yüzden din görevlisinin, cemaati ile ilgili ön araştırma yapması gerekmektedir. Din görevlisi geniş kültüre sahip olmalı, cömert ve diğergam olmalı, söz ve davranışlarıyla örnek teşkil etmelidir. Aynı zamanda cemaate karşı yumuşak davranmalı, onlara iyi muamele göstermeli, hitabet kurallarına uygun hareket etmeli, devamlı dikkatli, sabırlı ve ümit dolu olmalıdır.³⁰

Yukarıda yapılan izahlardan anlaşılacağı gibi vaaz ve vaiz yaygın din eğitimi açısından son derece önemlidir. Eğer vaiz mesleki bilgi, hitabet, halkla ilişkiler ve genel kültür yönünden iyi yetişmişse onun vereceği vaaz da seviyeli, faydalı ve cemaati doyurucu olacaktır. Bir başka deyişle vaazdan faydalanma vaizin nitelikleri ölçüsündedir.

Ancak yaygın din eğitiminde en önemli meslek olan vaizlik, bir zamanlar itibarlı, imkânlı ve ilgi duyulan bir meslek iken, zaman içinde yapılan bazı düzenlemeler ve uygulamalar ile fazla ilgi görmeyen bir meslek haline gelmiştir. Sebebi araştırıldığında bu mesleğe ilgisizliğin tamamen ekonomik olduğu görülmektedir. Bugün vaizlerle aynı eğitimi görmüş diğer görevliler onlardan daha fazla maaş almaktadır. Lojman ve diğer imkânlar da göz önünde bulundurulduğunda bu görevlere ilgi gösterilmekte ve vaizliğe istenilen ilgi gösterilmemektedir. Mesela 1990 yılında vaiz sayısı Türkiye genelinde 691 adet iken bu sayı 1997'de 493'e düşmüştür³¹. Her geçen yıl sayı daha da azalmaktadır. 1997 yılı itibarıyla 914 vaizlik kadrosu boştur.³²

19.06.2014 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde vaiz sayısı 2720'dir. (Bu rakam Diyanet İşleri Başkanlığından alınmıştır.) Görüldüğü gibi alınan tedbirlerle vaiz sayısı hızlı bir artış göstermiştir.

27 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi, s.54.

28 Veli Ertan, Ahmet Hamdi Akseki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1988, s.30.

29 Ahmet Hamdi Akseki, Müftü ve Vâizlerin Ödevleri Hakkında Gerekli Açıklama, DİB Yay. Ankara 1945, s.5.

30 Bayraktar Bayraklı, "Din Eğitiminde İhtimal İlkesi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sy. 1, İstan. 1994, s.3.

31 Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Döneminde İmam-Hatiplik ve Vaizlik", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı:6, İstanbul 1999, s. 166.

32 DİB 1997 Yılı İstatistikleri, Ankara 1998, s.71.

Son zamanlarda Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilât Kanununda yapılan değişikliklerle Personelin mali durumu daha iyi konuma getirildiğinden vaizler de bundan yararlanmıştı. Bu konuda başka tedbirler de alınarak vaizlik daha cazip hale getirilebilir.

3- Hutbeler

Camilerde yaygın din eğitiminin en önemli parçası Cuma ve bayram namazlarında hatipler tarafından verilen hutbelerdir.

Din bilginlerinin insan topluluklarına dinî konuları öğretmek, ahlâkî öğütler vermek amacıyla cami, mescit vb. yerlerde yaptıkları konuşmalara dinî hitabet denmektedir.³³ Cuma namazlarından önce ve bayram namazlarından sonra, minberde yapılan kısa ve veciz konuşmaya hutbe, bu konuşmayı yapana da hatip denilmektedir.

Hutbe hazırlayıp okumak bir bilgi, san'at, kültür, güzel hitabet gibi özellikler isteyen bir iştir. Hatip hutbesini iyi hazırlamalıdır ve pürüzsüz noksansız konuşmalıdır. Söyledikleri sözler davranışlarına uygun olmalıdır. Ses tonuna, telaffuzuna, jest ve mimiklerine, dinleyicilerin seviyelerine dikkat etmelidir.³⁴ Samimi bir hitap ile dinleyicileri etkilemelidir. Hz. Peygamber'e dahi: "Onların içlerine işleyecek, ruhlarına nüfuz edecek söz söyle"³⁵ denilmiştir. Cemaate sert, kırıcı ve ürkütücü sözler söylememelidir. Onlara müşfik ve tatlı konuşmalıdır. Cami içine gelmiş cemaate yumruk sıkmanın hiçbir anlamı yoktur. Sözü güzel ve hoş gideninin cami dışındakilere de tesir edeceğine bilmek gereklidir.

Hutbelerin yukarıda bahsedildiği şekilde güzel ve tesirli olabilmesi için hutbeyi veren İmam ve hatiplerin Diyanet İşleri Başkanlığınca ciddi bir eğitime tabi tutulması gereklidir. İyi yetişmiş bir hatibin okuduğu hutbeyle camide yapılan yaygın din eğitiminden büyük randıman alınır.

4- Cami Görevlilerince Yapılan Diğer Bazı Eğitici Faaliyetler

Cami görevlileri cami içinde mübarek gün ve gecelerde dini programlar düzenleyerek cemaata günün mana ve önemini aydınlatıcı bilgiler verirler, mevlit ve kur'an okurlar. Ayrıca cami dışında yeni doğan çocuklara isim koyma, nişan, nikâh, düğün mevlit ve cenazelere iştirak ederek buralarda din konusunda halkı aydınlatırlar Huzur evleri, çocuk ıslah evleri, hapishane ve hastane ziyaretlerinde bulunurlar. Temel atma, açılış ve çeşitli sosyal faaliyetlere katılırlar. Bütün bu ve buna benzer faaliyetlerde en azından sorulan dinî sorulara cevap vererek eğitici faaliyetlerde bulunurlar.

1- Kur'an Kurslarındaki Eğitici Faaliyetler

Kur'an Kursları Diyanet İşleri Başkanlığının taşra teşkilâtında en önemli yaygın din eğitimi kuruluşlarıdır. 1925 yılında 50 milletvekilinin takriri ile hafız yetiştirmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na 10 adet Kur'an muallimi kadrosu verilmiş ve aynı yıl 9 Kur'an Kursu açılmıştır. Daha sonra bu kurslar ihtiyaca göre çoğalmış ve 2000 yılında 3305 adet olmuştur.

19 Haziran 2014 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde Kur'an Kurslarında dinî eğitim veren 20 276 Kur'an Kursu Öğreticisi vardır. (Sayılar Diyanet İşleri Başkanlığından alınmıştır.)

33 Ahmet Yüzendağ, Hitabet Dersleri, DİB Yayını, Ankara 1964, s.40.

34 Geniş bilgi için bakınız: Fahri Kayadibi, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, DİB Yayını, Ankara 2000, s.70-76.

35 Nisa, 4/63.

Kur'an Kurslarının gayesi Kur'an Kursları Yönetmeliği'nde;

- Arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,
- Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (Tecvid, Tashih-i Huruf ve Talim) uygulamalı olarak öğretmek,
- İbadetleri için gerekli sûre, âyet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek,
- Hafızlık yaptırmak
- İslâm Dini'nin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlâkı hakkında özlü bilgiler vermek, olarak belirlenmiştir.³⁶

Bir yerde Kur'an Kursu açılabilmesi için 30 öğrenci alabilecek şekilde fiziki şartları eğitim yapmaya uygun, eğitim-öğretim araç ve gereçleri mevcut olması ve ilgili makamların izni şarttır.

Kur'an Kurslarında Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan müfredat programı uygulanmakta ve bu müfredata göre hazırlanan ders kitapları okutulmaktadır.

Kur'an Kursları; yaz kursları, Kur'an-ı Kerim'in yüzünden okutulduğu kurslar, hafızlık yapan kurslar ve Camilerde Kur'an-ı Kerim Eğitimi Kursları olarak faaliyet göstermektedir.

a- Yaz Kursları:

Bu kurslar, okulların tatil olduğu zamanlarda İlköğretimin 5'inci sınıfını bitirenlerden, Kur'an-ı Kerimi ve mealini öğrenmek, dinî bilgilerini geliştirmek isteyenler için açılan kurslardır.

Yaz kurslarında günde en az üç saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin iki saati Kur'an-ı Kerim ve Meali, bir saati de itikat, ibadet, siyer ve ahlâk dersi için ayrılmaktadır. Yaz kursları sonunda sınav yapılmamakta ve her hangi bir belge verilmemektedir.

b- Kur'ân-ı Kerim'in Yüzünden Okunmasının Öğretildiği Kurslar:

Bu kurslarda kayıtlar Eylül ayında yapılmakta, Ekim ayının ilk Pazartesi dersler başlamakta ve tatiller hariç 32 hafta devam etmektedir. Bu kurslarda günde 5, haftada 24 saat ders yapılmaktadır. Mayıs ayı sonunda kursları bitirme sınavı yapılmakta ve başarılı olanlara belge verilmektedir.

c- Hafızlık Yapılan Kurslar:

Bu kurslara Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden doğru ve seri olarak okuyan öğrencilerin kayıtları yapılmakta ve iki yıl içinde hafızlıklarını bitirmektedirler. Ağustos ayı içinde yapılan sınavda başarılı olanlara hafızlık belgesi verilmektedir.

d- Camilerde Kur'ân-ı Kerim Eğitimi:

Camilerde Kur'an eğitimi, Kur'an Kursu bulunmayan veya bulunduğu halde ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde ilgili müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile camilerde yapılan Kur'an eğitim ve öğretimidir.

³⁶ Şükrü Öztürk, Cumhuriyet Döneminde Ülkemizde Din Eğitim-Öğretimi Düzenleyen Yasalar ve Din Eğitim Öğretim Kurumları, Diyanet Dergisi, sayı:113, s.20

Camilerdeki Kur'an eğitim-öğretimi için imam-hatipler ile müezzin-kayyımlar öğretici olarak müftülüklerce görevlendirilir. Camilerdeki Kur'an eğitimine ilköğretim çağını geçenler ile zorunlu eğitimlerini tamamlayanlar katılabilirler. Bu kurslarda günde iki saat ders yapılır. Başkanlıkça hazırlanan müfredat programı uygulanır. Eğitim dönemi sonunda sınav yapılmaz ve her hangi bir belge verilmez.

Kur'an Kurslarının Yönetimi:

Kur'an Kurslarının Yönetimi Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılmak suretiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'na aittir. Bu görevi, Başkanlık adına ilgili mevzuatına ve Başkanlıktan verilen talimata göre il ve ilçelerde müftüler yerine getirmektedir.

Kur'an Kursları'nın Denetimi:

Kur'an Kursları'nın denetimi, Diyanet İşleri Başkanlığı Müfettişleri, ilgili Müftü ve Müdürler ile Murakıplar tarafından yapılmaktadır.

Ayrıca, Kur'an Kursları 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 17 ve 56'ncı maddesine göre Millî Eğitim Bakanlığı Müfettişleri ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'na göre Vali ve Kaymakamlar tarafından denetlenmekte veya denetlenilmektedir.³⁷

YURTDIŞI TEŞKİLÂTINDA YAPILAN EĞİTİCİ FAALİYETLER

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilâtı Türk işçilerinin ve vatandaşlarının yoğun olduğu ülkelerle soydaşlarımızın bulunduğu birçok ülkede T.C. Büyükelçilikleri nezdinde de Din Hizmetleri Müşavirlikleri, T.C. Başkonsoloslukları nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri şeklinde teşkilâtlanmıştır.

Yurtdışı teşkilatında, Din Hizmetleri Müşaviri ve Müşavir Yardımcısı, Din Hizmetleri Ataşesi, Ataşe Yardımcısı, İdari ataşe, Sosyal Yardımcı olmak üzere 143 kadro mevcuttur.

Ayrıca yurtdışında yurttaşlarımız tarafından açılan camilere geçici görevli olarak gönderilen ve çeşitli ülkelerdeki vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatmak ve dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere görev yapan din görevlileri vardır.³⁸

17 Haziran 2014 tarihi itibarıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı teşkilâtında toplam; 23 Din Hizmetleri Müşaviri, 27 Din Hizmetleri Ataşesi, 1 Din Hizmetleri Ataşe Yardımcısı ve 1457 Din Görevlisi bulunmaktadır. (Bu bilgi 17 Haziran 2014 tarihinde DİB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünden alınmıştır.)

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı teşkilâtında bulunan görevliler oralarda bulunan camilerde yurtiçindeki camilerde yapılan görevlerin aynısını yaptıkları gibi yabancılara da istedikleri zaman İslam Dini'ni anlatma gibi ek eğitici görevleri vardır.

YETİŞKİN EĞİTİMİ YAPAN PERSONELİN EĞİTİMİ

Eğitimde randıman o eğitimi yaptıran kişinin bilgi, beceri ve verimliliği ile orantılıdır. Bunun için yaygın din eğitimi veren personelin hizmet içi eğitimlerle yetiştirilerek noksanlarının giderilmesi ve yenilenmesi şarttır. Aksi takdirde gelişen ve değişen dünyada kendi toplumunun gerisinde kalan bir din görevlisinin o topluma eğitimle kazandırabileceği

37 Şükrü Öztürk, a.g.m., s.21-22.

38 Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi Kitapçığı, Ankara 1997, s.9.

hiçbir şey yoktur. Bunun için yaygın din eğitimiyle uğraşan özellikle vaiz, imam-hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticilerinin hizmet içi eğitimlerle gelişen ve değişen toplumun ihtiyaçlarını cevaplayacak şekilde yetiştirilmesi lazımdır.

Cami görevlileri ile yapılan bir ankette "Meslekî yeterlilik açısından hangi alanlarda yetişme ihtiyacında oldukları" kendilerine sorulduğunda: %38'i kendilerini hafızlık yönünden, %15'i iyi Kur'an okumak, %18'i iyi vaaz vermek, %28' dini bilgi ve kültür yönünden, %8'i halkla ilişkiler yönünden, %1' iyi hutbe vermek yönlerinden kendilerini yetiştirme ihtiyacında olduklarını belirtmişlerdir. %2'si de sorulan soruya hiç cevap vermemişlerdir.³⁹

Gerçekten de Cami görevlilerinin hafız olmaları, iyi Kur'an okumaları, dini bilgi ve kültürlerinin yeterli olması, iyi konuşmaları cemaat üzerinde etkili ve faydalı olacakları muhakkaktır. Bunun için din eğitimi veren personelin gerek yetiştikleri okullarda ve gerekse mesleğe atıldıktan sonra hizmet içi eğitimlerle iyi yetiştirilmeleri lazımdır. Bunun yanında görevlilerin Türkçeyi iyi kullanmaları, psikoloji-sosyoloji bilmeleri; hitabet san'atını, halkla ilişkileri, modern eğitim metotlarını ve iletişim gibi konularda iyi yetişmeleri gerekir. Bilmeyen öğretemez.

Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet içi eğitimi merkezde, eğitim merkezlerinde ve müftülüklerde yapmaktadır. Müftülüklerde yapılan hizmet içi eğitim kursları, DİB'nin 1995/1 genelgesinin IV/a-b maddelerine göre yapılmakta; Kur'an-ı Kerim (90 saat), Dini Bilgiler (16 saat), Hutbe ve Konu Seçimi (8 saat), Beşerî Münasebetler (3 Saat), Mevzuat Bilgisi (3 saat), dersleri verilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı 1997 yılı istatistiklerine göre merkez ile Eğitim Merkezi Müdürlüklerinde toplam 1599 personele eğitim verilmiştir. Müftülüklerde düzenlenen hizmet içi eğitim kurslarına ise toplam 15130 personel katılmıştır.⁴⁰

Diyanet İşleri Başkanlığı halka din eğitimi verecek olan personeli alırken seçimini iyi yapmalıdır. Seçilmiş olarak mesleğe alınan elemanlarını göreve başlamadan önce eğitimden geçirerek noksanlarını gidermelidir. Daha sonra da ihtiyaç duyuldukça hizmet içi eğitimlere tabi tutmalıdır. İşbaşında rehber denetçiler tarafından noksanları gözetlenerek anında düzeltmeler yapılmalıdır. Artık çağımız ömür boyu eğitimi gerektirdiğinden personele devamlı okuma ve kendisini mesleğinde geliştirme alışkanlığı kazandırılması lazımdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na eleman yetiştiren İlahiyat Fakülteleri ile sıkı bir bağ kurularak kendilerine gerekli elemanların meslekî yönden iyi yetişmeleri sağlanma yoluna gidilmelidir. Elemanlara daha öğrenim çağındayken gerekli stajların yaptırılması sağlanabilir. Hizmet içi eğitimlerde de İlahiyat Fakülteleri Öğretim Üyelerinden faydalanabilir. Din görevlilerinin açık öğretim ve Tv ile eğitim imkânlarından yararlanması sağlanabilir.

Din görevlilerinin İLİTAM'ın eğitim imkânlarından daha iyi yararlanması lazımdır. Şu anda bile İLİTAM öğrencilerini ortalama % 65'i Diyanet İşleri Başkanlığı Personelidir.⁴¹

39 Fahri Kayadibi, a.g.e., s.154.

40 DİB 1997 Yılı İstatistikleri, Ankara 1998, s. 85.

41 Recep Kaymakcan ve Arkadaşları, "Paydaşlarına Göre İLİTAM Programının Değerlendirilmesi", Değerler Eğitimi Dergisi, Sayı:26, İstanbul, Aralık 2013.

CAMI İÇİ EĞİTİM GÖREVLERİ

Camilerde Akşam ve Yaz Kursları

Cami imam-Hatipleri yetişkinler için 10 kişi dilekçe ile başvurması halinde valilik oluru ile akşam kursu açarak onlara dini bilgiler ve Kur'an-ı Kerim öğretir.⁴²

İmam-Hatipler yazın, okula giden öğrenciler için camilerde Kur'an kursları açar Kur'an okutur ve dini bilgiler verir.⁴³

1997 yılında camilerde yaz ve akşam kurslarına devam eden öğrenci sayısı şöyledir.

Camilerdeki Yaz Kursları İle Akşam Kurslarına Devam Eden Öğrenci Sayısı⁴⁴

KURS AÇILAN YER	Camilerde Yaz Kursuna Devam Eden Öğrenci			Akşam Kurslarına Devam Eden Öğrenci		
	Kız	Erkek	Toplam	Kız	Erkek	Toplam
Merkez	320406	342500	662906	1765	9534	11299
Kasaba	69185	194508	263693	275	2388	2663
Köy	251546	254272	505818	930	4101	5031
TOPLAM	641137	791280	1432417	2970	16023	18993

Camilerde yaz kurslarına ve akşam kurslarına devam eden öğrenci sayısı nüfus artışına paralel olarak her yıl artış göstermektedir.

Vaaz Ve Hutbe Yoluyla Halkı Aydınlatmak:

Vaizlerin birinci görevi halkı cami kürsüsünden yapılan konuşmalarla din konusunda aydınlatmaktır. Vaaz verme yoluyla Müftülüğün izniyle İmam-Hatipler de cemaati din konusunda bilgilendirmektedirler. Cami içi yaygın din eğitiminin ana esası Cuma ve Bayramlarda okunan hutbelerle çeşitli zamanlarda verilen vaazlardır.

Vaaz: Cami içinde namazdan önce veya sonra vaiz tarafından tek taraflı olarak nasihat tarzında, dinleyenlere dini, dünyevî bilgiler öğreterek, din ve dünyevi görevlerin daha doğru ve daha verimli bir şekilde yapılmasına katkıda bulunmak üzere yapılan bir hitabet biçimidir. Başka bir ifadeyle vaaz camilerde, topluca ibadet yapılan yerlerde, toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla yapılan dini bir öğüttür.⁴⁵

Hutbe: Belirli günlerde (Cuma ve Bayram) hatiplerin minbere çıkarak cemaate karşı yaptıkları konuşmalardır.⁴⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinde "Vaaz ve İrsat Görevi" başlığı altında vaazın tanımı, vaiz'in görev, yetki ve sorumlulukları, vaaz etme

42 DİB Kur'an Kursları Yönetmeliği Mad. 7

43 DİB Kur'an Kursları Yönetmeliği mad.9

44 DİB 1997 Yılı İstatistikleri S. 111 Ank.1998. (2013 yılında DİB'dan alınan verilere göre Camilerde yaz kurslarına devam eden öğrenci sayısının 53.039 olduğu anlaşılmıştır.)

45 Çakan/Gündüz/Çiçek/ Hitabet S.71 ; DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S..54

46 Çakan/Gündüz/Çiçek/ Hitabet S.55

yetkisi olanlar ile vaaz etme yetkisi verilebilecek olanlar belirlenmiştir.⁴⁷ Bu yönerge uyarınca imamlar ancak görev yaptıkları camilerde Müftünün izni ile vaaz edebilirler.⁴⁸ Dolayısıyla vaaz etme görevi Vaizlere verilmiştir. İl ve İlçe merkezlerinde gelişen teknolojidten faydalanılarak merkezi bir camide yapılan vaazın diğer yakın camilerde de dinlenmesi mümkün hale gelmiştir. Vaizi olmayan ve bu imkândan faydalanılmayan yerlerde cemaati dini konularda aydınlatmak üzere müftünün izni ile de olsa vaaz etmek imamların görevleri arasındadır.⁴⁹

Vaizler cami içinde vaaz etme görevleri yanında, Müftülükçe görevlendirildiklerinde ceza ve tevkif evleri, hastane, fabrika ve bunun gibi yerlerde vaaz etmek, irşat programlarının uygulanmasında görev almak, gerektiğinde Kur'an Kursları ile mesleki tekâmül kurslarında ders vermek, Müftülükçe hazırlanacak vaaz ve hutbe çalışmalarında ve dini soruların cevaplandırılmasında görev almak⁵⁰ gibi cami dışı görevleri de vardır.

İmam-Hatiplerin camide okudukları hutbeler genelde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Müftülüklerce hazırlanan hutbelerden ibarettir. Ancak her imam-hatip hutbe hazırlayarak Diyanet İşleri Başkanlığına seçilerek okunması için gönderebilir. Bazı zamanlar Diyanet İşleri Başkanlığınca İmam-Hatip ve diğer din görevlilerinin hutbe hazırlamaları ve başkanlığa göndermeleri istenmektedir. Genelde bunlar arasından seçilen hutbeler camilerde okutturulmaktadır. İmam-hatiplerin hutbe hazırlama ve okuması konularına eğilmeleri çok önemlidir. Bu konularda hizmet içi eğitim kurslarında kendileri eğitilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 63. Maddesi 2 ve 3 bentleri⁵¹ de imamları vaaz etmemeye ve hazır hutbe okumaya yönlendirmekte ve zorlamaktadır. Anılan madde ile imam-hatiplerin görev yetkisi ve sorumlulukları belirlenmiştir. İmamların görevlerini belirleyen bu maddenin 2. Bendinde: " Başkanlık veya Müftülükçe hazırlanan yahut da müftülükçe incelendikten sonra okunması uygun görülen Cuma ve bayram hutbelerini, zamanında ve usulüne uygun olarak okumak⁵² denilmektedir. Kutsal gün ve gecelerde veya zaman zaman bazı önemli sosyal konuların duyurulması nedeniyle Başkanlıkça hazırlanan hutbelerin okunmasının istenmesi, konu birliğini sağlanması nedeniyle müftülükçe konuların belirlenmesi veya hutbelerin hazırlanması ve imamlara dağıtılarak okunmasının istenmesi zaten hutbe hazırlamak istemeyen imamlar için bir dayanak olmaktadır. İmamlar bunu " Hutbeleri Başkanlık veya müftülük hazırlıyor ve bu hutbeleri okumamızı istiyor." ⁵³ Oysaki imam-hatiplerin kendilerinin daima meslekte gelişmeleri gerektiğini ve hutbe hazırlığını da Diyanet İşleri Başkanlığına sunmak üzere bilinci içinde olmaları gerekmektedir.

Yapılan bir araştırmada hutbe konularının %10.67'si itikat, % 16.00 'sı ibadet, % 60.89'u ahlak, % 12.44'ü bayram vb. konuları olduğu tespit edilmiştir.⁵⁴

47 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S.54-59

48 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi Madde 63, S. 71

49 Buyrukçu, Ramazan a.g.e. S. 162-163

50 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S.54

51 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S 71

52 DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S. 71

53 Buyrukçu, Ramazan, a.g.e. S.173

54 Sabin Prator, Çev. Mustafa Tavukçuoğlu, "Cuma Hutbeleri ile ilgili bir araştırma", Türkiye Günlüğü, S.102 Sayı 48 Ankara 1997

İMAM-HATİPLERİN CAMİ DİŐİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

İmam-hatiplerin cami içinde beş vakit namaz, Cuma, bayram namazı hutbeleri, va'z etme, yetişkinlere ve çocuklara dini bilgiler verme görevleri yanında cami dışında icra ettikleri pratik görevlerde vardır. Bunlar hatim, mukabele, mevlid, cenaze, sünnet, çocuklara isim koyma, nişan ve düğünlere iştirak, dini nikah kıymak, taziye, düşkün evleri, çocuk ilah evleri, hapishane ve hastaneleri ziyaret gibi pratik dini görevleri vardır. Bunlar toplumumuzda örf, adet ve gelenek haline getirilmiştir. Kötü bid'atlara yer vermeden imam-hatiplerin bu cami dışı görevleri yerine getirmeleri temas ettikleri toplulukları eğitime açısından çok önemi vardır. İyi bir sesle ve iyi bir makamla okunan mevlit veya Kur'an'ın ruhlar üzerine etkisini kimse inkâr edemez.

Bütün bu görevleri yerine getirirken imam-hatibin halkla ilişkileri son derece dikkat etmesi verdiği bilgilerle çevresindeki insanları tatmin etmesi, yaşayış yönünden onlara örnek olması çok önemlidir. Bunun için imam-hatiplerin mesleği temsil gücü gerek okullarda ve gerek ise hizmet içi eğitim kurslarında iyi kazandırılmalıdır.

Cami görevlisi halk adamıdır. Halk, acı gününde de tatlı gününde de din görevlisini yanında görmek ister. Halkın acı günleri olsun, tatlı günleri olsun, insanların kazanılması, onların camiye cemaate ısındırılması⁵⁵ dini yönden bilmediklerinin öğretilmesi milli ve dini duygularının pekiştirilmesi, birlik-beraberliğin sağlanması, küslerin barıştırılması açısından çok önemlidir. Din görevlileri toplumla kendisi arasında bir bağ oluşmasını, müspet köprü kurulmasını bu toplantılarla sağlayabilir. Çağırıldığında bunlara gitmeye ve müspet gelişmeler sağlamaya özen göstermelidir.

YETİŞKİN DİN EĞİTİMİ YAPAN PERSONEL KONUSUNDA BAZI TEKLİFLER

Hz. Peygamber: "Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz." Buyuruyor.

Dünyada yetişkin eğitimi zorunlu hale gelmiştir. (Birleşmiş Milletler Unesco Teşkilatı Kararı 1974)

İmam-hatip, Kur'an Kursu Öğreticisi ve vaizlerimizin kendilerini daha iyi yetiştirmesi daha verimli olmaları bakımından, camilerimizde vaaz ve hutbelerin daha etkili, din eğitimi ve öğretiminde daha verimli olması için tekliflerimizi şöyle sıralayabiliriz:

1. Gelişen ve değişen çağımıza cevap verebilecek ölçüde vaiz ve imam-hatiplerimiz, gerek örgün eğitimde ve gerek ise hizmet içi eğitimlerde iyi yetiştirilmelidir.
2. Kadrosuz camilere kadro tahsis edilerek imam-hatip tayin edilmeli ve vaizler toplum ihtiyacını karşılayacak sayıda artırılmalıdır.
3. Merkezi sistem vaaz yaygınlaştırılarak toplumun vaizlerden daha çok istifadesini sağlamalıdır. Uygun zaman ve mekânlar da konferanslar da verilebilir.
4. Örnek vaaz kitapları, bantları ve videokasetleri vaizlerin istifadelerine sunulmalıdır.
5. İmam-hatip ve vaizler örnek olma niteliklerine dikkat etmelidirler.
6. Vaaz ve hutbe metinlerinin açık anlaşılır bir üslupla basılmasının sağlanması, broşürler halinde cüzi bir fiyatla veya karşılıksız olarak cemaate dağıtılmalıdır.⁵⁶

55 Komisyon, Din Görevlisinin El Kitabı, DİB Yayınları, Ankara 1997, S.48

56 Yıldız Sâkıb, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, "Va'z ve Hutbelerle Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü S.64, Ank. 1981

7. Diyanet İşleri Başkanlığı eğitimin kalitesini ve elemanların iyi yetişmesini sağlamak amacıyla İmam-Hatip ve İlahiyat Fakülteleri ile yoğun iş birliği yapılabilir.
8. Yaygın din eğitimi ve irşat için radyo ve televizyonlardan daha çok yararlanabilir.
9. Tanınmış ilmi, fikri ve sanat adamlarından irşat hizmetlerinde yararlanılmanın yolları araştırılmalıdır.
10. Vaaz ve hutbelerde mezhep ayrılıkları ve etnik köken farklılıkları öne çıkarılmamalı, aksine dinin bütün mezhepleri ve etnik kökenli insanları kucakladığı fikri özellikle ifade edilmelidir.
11. Görevliler kesinlikle hazırlıksız olarak kürsüye ve minbere çıkmamalı, başı sonu birbirine tutmayan irticali konuşmalar yapılmamalıdır.
12. Vaaz ve hutbelerde İslam'ın kolaylaştırıcı, ümit verici, müjdeleyici, sevindirici yönleri ön plana çıkarılmalı, ümitsizliğe sevk edici ifadeler yer verilmemelidir.
13. Vaiz ve hatipler halkın anlayacağı sade, samimi, yaşayan, akıcı bir dille konuşmalıdır.
14. İrşat görevlileri cemaatin psikolojik durumunu iyi tespit etmeli, Cuma, bayram, doğum, düğün, hastalık, ölüm ve benzeri hususları da dikkate alarak hitabetine canlılık kazandırmalıdır. Vaiz ve imam-hatipler psikoloji, sosyoloji, halkla ilişkiler konusunda iyi eğitilmeli.
15. Gençlik teşkilatları ile diyalog kurulmalı, ziyaretler, toplantılar yapılmalıdır. Gençlerin ilgi duyduğu, devam ettiği yerler tespit edilerek oralara gidilmeli sohbetler yapılmalıdır.
16. Genç kuşaklara yönelik etkinlikler müftülükler adına düzenlenmeli, bu etkinliklerde dini konulu şartı aranmamalıdır. Futbol, basketbol, hentbol, voleybol müsabakaları vb.
17. Vaiz ve hatiplerimizin irşat hizmetlerinde takip edecekleri metot, Hz. Peygamber'in hitap metodu olmalıdır. Bu metot iyi öğrenilmelidir.
18. İrşat görevlileri konularını işlerken ilmi ve akli delillerden asla ayrılmamalıdır.
19. İrşat görevlileri her türlü siyasi görüşün üstünde, herkesin saygı duyduğu bir makamda bulunduğu bilincinde olmalıdır. Halkı birleştirici bütünleştirici bir insan olduğunu cemaat yakinen hissetmeli ve bilmelidir.
19. Vaaz ve hutbelerde Hz. Peygamber'in hayatına ve sahabenin yaşantısına önemle yer verilmelidir.
20. Her ay din görevlileri toplantısında belli bir dini konu işlenmeli o konuda İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden birinin din görevlilerine konferans vermesi sağlanmalıdır.
21. Vaazlarda tenkit yerine eğitim ve öğretim hedef alınmalıdır.
22. Emekli müftü ve vaizlerimiz ile DİB teşkilatı dışında başka mesleklerle iştigal eden İlahiyat Fakültesi mezunlarından azami şekilde istifade edilebilmesi için verdikleri her vaaz ve konferans için kendilerine vakıf şubelerince sembolik de olsa bir ücret tahakkuk ettirilmelidir.
23. Vaaz ve irşat hizmetleri sadece Cuma ve bayram günleri ile sınırlı kalmamalı; haftanın diğer günlerine de yayılmalıdır.
24. Her ilde hutbe yarışmaları düzenlenmeli, başarılı bulunanlar ödüllendirilmeli ve il genelinde okunması sağlanmalıdır.

25. Hutbeler mutlaka yazılı metinden okunmalı, ancak konuşma havası verilmelidir.
26. Büyük camilerin kürsüleri İlahiyat Fakültesi mezunu dirayetli hocalar ile doldurulmalıdır. Büyük ve merkezi yerdeki camilere atama yapılırken İlahiyat Fakültesi mezunu olma şart aranmalıdır.
27. Hutbe okuyacak hatipler, halka rehberlik yapabilecek seviyede kültürlü, sıcak bir diyalog kurabilecek kabiliyette, kılık kıyafeti itibarıyla güzel görünümlü, tahsil yönüyle yüksek okul mezunu olmalı, hiç olmazsa uzun süreli hizmet içi eğitimden geçmiş olmalıdır.
28. Uzun süreli hizmet içi ihtisas kurslarında; İlmî, ihlas, amel gibi temel prensipler yanında sosyal faaliyetler, dil, hitabet, konuşma tarzları, Hz. Peygamberin hitabet tarzı, hitabette uyulması gereken başlıca kurallar, dini hitabetin malzemesi, etkili hitabetin özellikleri, ikna metotları gibi konularda sahalarında kariyer yapmış şahıslar tarafından etkili eğitim verilmelidir.
29. Gençlere ve çocuklara yönelik hangi hizmetlerin yapılabileceği araştırılmalı kütüphane, okuma ve spor salonları yapılarak hizmete sunulmalıdır.
30. Kur'an Kursu Öğreticileri, hizmet içi eğitime tabi tutularak bilgi, eğitim teknolojisi ve pedagojik formasyon yönünden noksanları giderilmeli.
31. Zamanı iyi kullanılmalı ve yetişkinlere iyi kullanmayı öğretmeliyiz.
32. Din görevlisi, topluma lider olmalıdır.
33. Yetişkinler, öğrenmek için motive edilmelidir.

KAYNAKÇA

- A. Lütfi Kazancı, Peygamber Efendimizin Hitabeti, İstanbul 1980, s.18.
- A'raf, 7/31.
- Ahmet Hamdi Akseki, Müftü ve Vâizlerin Ödevleri Hakkında Gerekli Açıklama, DİB Yay. Ankara 1945,s.5.
- Ahmet Yüzendağ, Hitabet Dersleri, DİB Yayını, Ankara 1964, s.40.
- Bayraktar Bayraklı, "Din Eğitiminde İhtimal İlkesi", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sy. 1, İstan. 1994,s.3.
- Beyza Bilgin, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara 1990, s.104.
- Ramazan Buyrukçu, a.g.e. S. 162-163
- Ramazan Buyrukçu, a.g.e. S.173
- Cemal Tosun, Din ve Kimlik, TDV Yayınları, Ank. 1993, 56.
- Çakan/Gündüz/Çeçek/ Hitabet S.55
- Çakan/Gündüz/Çeçek/ Hitabet S.71 ; DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S..54
- DİB Taşra Teşkilâtı Görev ve Çalışma Yönergesi, Md. 24.
- DİB 1997 Yılı İstatistikleri S. 111 Ank.1998
- DİB 1997 Yılı İstatistikleri, Ankara 1998, s. 85.
- DİB 1997 Yılı İstatistikleri, Ankara 1998, s.71.
- DİB Görev ve Çalışma Yönergesi Madde 63, S. 71
- DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S 71
- DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S. 71

- DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S.54
DİB Görev ve Çalışma Yönergesi S.54-59
DİB Görev ve Çalışma Yönergesi, s.54.
DİB İstatistikler.
DİB Kur'an Kursları Yönetmeliği Mad. 7
DİB Kur'an Kursları Yönetmeliği mad.9
Diyanet İşleri Başkanlığı Bilgi Kitapçığı, Ankara 1997, s.9.
Diyanet İşleri Başkanlığı Tanıtım Kitabı, Ankara 1997, s.9.
Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Döneminde İmam-Hatiplik ve Vaizlik", Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, sayı:6, İstanbul 1999, s. 166.
Fahri Kayadibi, "Cumhuriyet Döneminde Müftülükler", Din Eğitimi Araştırmaları, sayı:7,s.170.
Fahri Kayadibi, a.g.e., s.154.
Geniş bilgi için bakınız: Fahri Kayadibi, Yaygın Din Eğitiminde Cami ve Görevlileri, DİB Yayını, Ankara 2000, s.70-76.
Hasan Çelikkaya, "Cami Eğitimi" Diyanet İlmi Dergisi, Nisan-Mayıs-Haziran, 1993, Cilt: 29, Sayı: 2, s. 60-61.
Komisyon, Din Görevlisinin El Kitabı, DİB Yayınları, Ankara 1997, S.48
Kur'an-ı Kerim, Nisa, 4/63.
Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16/125.
Mahir İz, a.g.e. s. 33, 115.
Mahir İz, Din ve Cemiyet, İrfan Yay. İst. 1973, s. 32.
Mehmet Bulut, a.g.m. s. 5.
Mehmet Faruk Bayraktar, Türkiye'de Vaizlik, İstanbul, 1997, s.18.
Mustafa E. Erkal, Burhan Baloğlu, Filiz Baloğlu, Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, Der. Yay. İst. 1997, s. 67.
Mustafa Uzunpostalcı, "Cemaat Mad." TDV. İA, VII/288.
Müslim, İman, 23; Ebu Davud, Edeb, 59; Nesâi, Bey'at, 31.
Müslim, Mesâcid, 17.
Neda Armaner, Hitabet ve Dini İrşad Üzerine, DİB yayını, Ankara 1962, s.18.
Nisa, 4/63.
Ömer Faruk Bayraktar, a.g.e., s.21.
Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İstanbul 1974, I, s.53.
Recep Kaymakçan ve Arkadaşları, "Paydaşlarına Göre İLİTAM Programının Değerlendirilmesi", Değerler Eğitimi Dergisi, Sayı:26, İstanbul, Aralık 2013.
Sabin Prator, Çev. Mustafa Tavukçuoğlu, "Cuma Hutbeleri ile ilgili bir araştırma", Türkiye Günlüğü, S.102 Sayı 48 Ankara 1997
Saffet Bilhan, Eğitim Sosyolojisi, Ank. 1986, s. 155.
Süleyman Uludağ, İslam'da Emir ve Yasakların Hikmetleri, Ank. 1997, s. 84.
Şükrü Öztürk, Cumhuriyet Döneminde Ülkemizde Din Eğitim-Öğretimini Düzenleyen Yasalar ve Din Eğitim Öğretim Kurumları, Diyanet Dergisi, sayı:113, s.20
Şükrü Öztürk, a.g.m., s.21-22.

Veli Ertan, Ahmet Hamdi Akseki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, İstanbul, 1988, s.30.

Yıldız Sâkıb, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, "Va'z ve Hutbelerle Camilerde Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü S.64, Ank. 1981

Emin Köktaş, Türkiye'de Dini Hayat, İşaret Yay. İst. 1993, s.12.

Jörg Knoll, "Erwachsenenbildung", Handbuch Religiöser Erziehung içinde, (Hrsg) Werner Böker-Hans Günter Heimbrock-Engelbert Kerkhoff, Düsseldorf, 1987, s. 347.

